

УДК 371.134:372.4

Ольга Комар

ЗАСТОСУВАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ДО РОБОТИ З ДІТЬМИ, ЯКІ ЗАЗНАЛИ СІМЕЙНОГО НАСИЛЬСТВА

У статті розглядається проблема створення особистісно зорієнтованого освітньо-розвивального середовища в педагогічному ВНЗ, у результаті взаємодії з яким у майбутнього вчителя початкової школи формується готовність до продуктивної професійно-педагогічної діяльності, що ґрунтується на емпатії, розумінні ним своєї індивідуальної сутності, створення власної педагогічної концепції. Особистісно зорієнтоване освітньо-розвивальне середовище, як показує досвід, у більшій мірі формується через застосування інтерактивних технологій (міжособистісне педагогічне спілкування) у процесі навчання.

Ключові слова: професійно-педагогічна підготовка, емпатія, навчальна діяльність, професійна здатність, інтерактивні технології.

В статье рассматривается проблема создания личностно-ориентированной образовательно-развивающей среды в педагогическом вузе, в результате взаимодействия с которой у будущего учителя начальной школы формируется готовность к продуктивной профессионально-педагогической деятельности, основывающейся на эмпатии, понимании им своей индивидуальной сущности, создании собственной педагогической концепции. Личностно-ориентированная образовательно-развивающая среда, как показывает опыт, в большей степени формируется при применении интерактивных технологий (межличностное педагогическое общение) в процессе обучения.

Ключевые слова: профессионально-педагогическая подготовка, эмпатия, учебная деятельность, профессиональная способность, интерактивные технологии.

The article deals with the problem of creation of individually oriented educational and developing environment in the pedagogical educational establishments. The result of the future primary school teacher interaction with it is the formation of preparedness to productive professional and pedagogical activity based on empathy, understanding of individual nature, creation of own pedagogical concept etc. Individually oriented educational and developing environment is basically formed by means of the use of interactive technologies (inter-personal pedagogical communication) in the process of studying.

Interactive subject-subject communication is realized in the process of continual, active, and positive cooperation of all the participants of educational process. There occurs collective, group, individual studying as well as the one in cooperation. In the process of interactive studying the future primary school teacher acquires vital experience and skills for the work with children suffering from family violence. The development of personality of such a child will come about under the conditions of positive disposition in studying and upbringing, ensuring a positive atmosphere in the group in order to achieve collective and individual goals.

Key words: *professional and pedagogical training, empathy, educational activity, professional ability, interactive technologies.*

Одним із пріоритетних напрямів розвитку українського суспільства, зокрема системи вищої професійної освіти, стає входження України до європейського освітнього простору. Це орієнтує освітній процес на гуманістичні цінності, розкриття творчого потенціалу майбутнього вчителя, зумовлює приведення системи професійної підготовки майбутніх учителів у відповідність початкової школи до міжнародних освітніх стандартів.

Кількість дітей, які сьогодні потрапили в біду, не зменшується, а навпаки, збільшується. На жаль в Україні сьогодні таке явище, як насильство в сім'ї, не завжди стоїть у центрі уваги громадськості. Це відбувається не від зменшення таких явищ, а затемнення їх тими подіями, що привертають до себе більше уваги у соціополітичному житті країни. На жаль, така постановка проблеми притаманна українській історії, а без розуміння цього ми приречені повторювати її. Адже історія насильства – це зміна соціальних поглядів у суспільстві на ті чи інші явища, які супроводжують людину протягом життя. Тому школа, служби у справах неповнолітніх, кримінальна поліція, органи охорони здоров'я, органи опіки та піклування повинні тримати у центрі уваги усі проблеми, усі фактори, що впливають на розвиток дітей, враховуючи їхнє оточення а також виробляти та вдосконалювати професійні навички, які допоможуть їм працювати для позбавлення гноблення у сім'ї та суспільстві, враховуючи їхнє оточення. Захист дітей, забезпечення їх повноцінного розвитку – проблема національного значення, яка повинна розглядатись і розв'язуватись в різних контекстах: історичному, соціологічному, культурологічному, демографічному, педагогічному, юридичному.

Мета статті полягає у висвітленні особливостей професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи до роботи з дітьми, які постраждали від сімейного насильства.

Одним із важливих завдань професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи повинно бути соціально-педагогічне навчання

тому, що життя є цінністю, цінністю є кожна людина, з котрою стикається особистість, і ці цінності потрібно поважати без будь-яких упереджень, дотримуючись соціально-правових норм у житті, і саме цьому може навчити професійно підготовлений у педагогічному університеті учитель початкової школи

Науковий підхід до соціально-педагогічних проблем одним із перших обґрунтував К. Гельвецій – французький філософ-матеріаліст. Він відстоював загальне виховання у школах інтернатного типу, міцну дисципліну, чіткий режим, дух змагання, виступав за виховання громадського діяча. На власному прикладі виховання сина він доводив, що необхідність зміни соціального оточення для позитивного розвитку дитини і завдяки цьому, був упевнений, зміниться соціальне середовище.

Проблемами соціального виховання дітей-сиріт займався Л. Пек. Він глибоко вивчав зміст, форми і методи навчально-виховної роботи у дитячих закладах для дітей-сиріт і педагогічно занедбаних дітей, які згодом використовували у дитячих виховних будинках та притулках. Порівнюючи навчально-виховний процес багатьох дитячих освітніх установ, Л. Пек дійшов висновку про пряму залежність між навчально-виховною роботою з дітьми і матеріальним благополуччям закладу. Л. Пек став визначним авторитетом в організації виховних закладів, зокрема, з проблем методики виховання педагогічно занедбаної молоді.

Значення індивідуального розвитку у соціальному становленні дитини досліджував О. Дек ролі [1]. Основною педагогічною ідеєю О. Декролі було визнання права дитини на її власний індивідуальний розвиток та навчання, вимога, щоб навчальний матеріал був доступний дитячим потребам та інтересам.

Захистом прав дітей займався О. Нейл, який вибудував свою теорію відповідно до розвитку розумових дій дитини та її гіпотетичних потреб. На відміну від сучасників, він підходив до проблеми виховання, виходячи з прав, а не потреб, – прав дитини ще з раннього віку жити вільно, без зовнішнього примусу відносно її психічного та соматичного розвитку.

Погляди на соціалізацію особистості як науку про людину розвивав Л. С. Виготський, котрий був фахом юристом, але завдяки своїй багаторічній праці у вищих навчальних педагогічних закладах розробив психолого-педагогічну концепцію, в якій тісно пов'язував проблеми виховання та освіти, зокрема, соціального виховання.

Наукову методику виховної роботи з дитячим колективом створив А. С. Макаренко [4]. Педагог рішуче виступав проти традиційної у ті роки тенденції зводити всю виховну роботу тільки до навчального процесу, був упевнений у тому, що елементи примусу не можуть бути відкинуті у вихованні, від правових емоцій відмовитися не можна. Тобто навчання правовим поглядам дітей та підлітків він вважав за необхідне.

Проблематика бутєвих смислїв займає важливе місце в ранніх роботах А. Адлера, М. М. Бахтіна, М. Вебера, В. Франкла, К.-Г. Юнга. Глибокий аналіз соціального коріння смислїв людських дій розкривається в теорії соціальної поведінки Р. Харре. У зв'язку з цим проблема формування емпатійної культури особистості тісно переплітається з питаннями моралі. У своїх дослідженнях О. І. Фортова та І. А. Зязюн розглядають моральне та естетичне як два засоби вираження родової сутності людини у формі людської чуттєвої діяльності.

Важливий вклад у розробку цього поняття внесли Е. Ю. Артем'єва, В. К. Вілюнас, Л. С. Виготський, Б. В. Зейгарник, О. М. Леонтьєв, В. В. Столін, Е. В. Суботський, А. У. Харащ, Г. Г. Шпет та ін.

Професійна спрямованість формується у майбутніх учителів під час навчання у ВНЗ. Це період, коли майбутній педагог особливо чутливий до складних проблем освіти. Враховуючи, що становлення майбутнього вчителя початкової школи здійснюється у процесі діяльності, де він задовольняє професійно-освітні потреби, набуває особистісно і професійно значущі знання, уміння, якості, серед яких і формування емпатійної культури, велику увагу варто приділяти створенню у ВНЗ особистісно зорієнтованого освітньо-розвивального середовища. Серед принципів, відповідно до яких створюється дане середовище, назвемо: визначення студента як активного суб'єкта пізнання; його орієнтація на самоосвіту, саморозвиток; опора на суб'єктивний досвід студента, врахування індивідуальних психофізіологічних особливостей студента, його комунікативних здібностей; навчання в контексті майбутньої професійної діяльності.

Завдання створення особистісно зорієнтованого освітньо-розвивального середовища через застосування інтерактивних технологій у ВНЗ:

- збагачення зовнішнього особистісно зорієнтованого середовища та внутрішнього середовища особистості як фактор освіти і розвитку на основі емпатійних способів освоєння культури;
- постійне спонукання до осмислення вражень;
- розвиток здатності до рефлексії своїх переживань і оцінок;
- стимулювання культурного становлення особистості студента, його ціннісних, духовних орієнтацій.

Особистісно зорієнтоване освітньо-розвивальне середовище, як показує досвід, у більшій мірі формується через застосування інтерактивних технологій (маємо на увазі *міжособистісне педагогічне спілкування* (курсив наш – О. К.) у процесі навчання.

Навчальний процес за умов інтерактивного суб'єкт-суб'єктного спілкування полягає в тому, що навчання здійснюється у процесі постійної, активної, позитивної взаємодії всіх учасників начального процесу. Відбувається колективне, групове, індивідуальне навчання,

навчання у співпраці. Той, хто вчить і той, хто вчиться є рівноправними суб'єктами навчання. В результаті організації навчальної діяльності за таких умов в аудиторії створюється атмосфера взаємодії, співробітництва, що дає змогу вчителю стати справжнім лідером колективу. Організація інтерактивного навчання передбачає використання дидактичних і рольових ігор, моделювання життєвих ситуацій, створення проблемної ситуації тощо.

Відповідно до визначення Г. К. Селевка про те, що педагогічна технологія є змістовим узагальненням, ми зробили спробу визначити змістові компоненти інтерактивної педагогічної технології. Це науковий компонент, оскільки будь-яка педагогічна технологія є частиною педагогічної науки, яка вивчає і розробляє мету, зміст, методи і форми навчання, тобто інтерактивна педагогічна технологія (ІТН) є науково обґрунтованою, визначеною часом і суспільством; має за мету отримати в результаті навчання всебічно розвинену особистість, яка б відповідала вимогам сьогодення (толерантна, принципова, чесна, порядна, здатна до самоосвіти і самовиховання тощо). Наступним компонентом є процесуально-описовий, який полягає в тому, що ІТН проектується і проводиться за певним алгоритмом у формі тренінгу. Такий алгоритм передбачає сукупність змістового складу, цілей, методів і засобів для досягнення запланованих результатів навчання. Процесуально-дієвий компонент має за мету функціонування всіх особистісних якостей учасників процесу навчання, інструментальних і методологічних педагогічних засобів. Саме цей компонент має свої особливості, коли навчання відбувається, в основному, в груповій формі. Але не слід плутати інтерактивне навчання з груповими формами роботи, які компенсують всі недоліки фронтальної та індивідуальної роботи. Групова форма роботи передбачає навчання однією людиною групи учнів; всі учні групи працюють над одним завданням разом. Результати їх роботи контролює учитель. Інтерактивні педагогічні технології (далі інтерактивні технології) передбачають організацію кооперативного навчання, коли індивідуальні завдання переростають у групові, кожний член групи вносить унікальний вклад у спільні зусилля, зусилля кожного члена групи потрібні та незамінні для успіху всієї групи. Для роботи за інтерактивними технологіями учителю необхідно змінити свої особисті підходи до навчання, тому для роботи за такими технологіями учителю необхідна певна підготовка (дидактична, моральна) та й учителя, і учням треба звикнути до них. Свою роботу вчителю слід починати з простих інтерактивних технологій – робота в парах, малих групах, і переходити до більш складних. Коли в учителя і учнів з'явиться досвід подібної роботи, то уроки будуть проходити набагато легше, цікавіше, а підготовка до них не буде займати багато часу.

Інтерактивна педагогічна технологія має й ряд специфічних ознак.

Це:

- нетрадиційний підхід до навчання;
- професійна компетентність педагога;
- завчасна ретельна підготовка вчителя до процесу інтерактивної організації навчання;
- непряме керівництво учителем діями учнів;
- застосування учителем особливих методичних прийомів;
- постійне спілкування і обмін думками між учнями;
- самостійність виконання завдань учнями;
- постійне застосування у навчальному процесі дидактичних засобів для індивідуальної та колективної роботи та інші ознаки.

Відповідно до вимог сьогодення в освіті відчутним є пріоритет загальнолюдських цінностей. Згідно з особистісно-діяльнісним підходом до організації навчального процесу в центрі його знаходиться той, хто вчиться. Формування особистості та її становлення відбувається у процесі навчання, коли дотримуються певних умов:

- створення позитивного настрою для навчання;
- відчуття рівного серед рівних;
- забезпечення позитивної атмосфери в колективі для досягнення спільних цілей;
- усвідомлення особистістю цінності колективно зроблених умовиводів;
- можливість вільно висловити свою думку і вислухати свого товариша;
- учитель не засіб «похвали і покарання», а друг, порадник, старший товариш.

Всім цим умовам відповідають інтерактивні технології, які вчені-педагоги відносять до інноваційних.

Не всяке навчання може реалізувати специфічну потребу людини до об'єднання з собі подібними, в досягненні і розвитку такої спільноти – у спілкуванні. Будь-яке спілкування покликано забезпечити:

- спільну діяльність (пізнавальну, виробничу);
- приєднання до цінностей ініціатора спілкування (педагогічне спілкування) і заохочення ініціатора спілкування до цінностей іншої людини.

Педагогічне спілкування – специфічний вид спілкування, який спрямовується педагогом і певною мірою асиметрично поєднує, наприклад, діловий, ігровий, духовний елементи, формує ціннісну орієнтацію дитини. Виключення з педагогічного процесу людини значно знижує всі перераховані вище ознаки.

Педагогічна суть, специфіка особистісно зорієнтованого освітньо-розвивального середовища ВНЗ визначається можливостями трансляції і

творчого відтворення в ньому сукупності сполучених між собою мікросередовищ освоєння культури, освіти, моделей професійно-педагогічного спілкування. Таке середовище включає в себе:

- створення атмосфери творчості та доброзичливості;
- можливість викладача гнучко і динамічно включати кожного суб'єкта навчального процесу в тематику заняття;
- надання студентів можливість вибору індивідуальної траєкторії навчання; можливості працювати з матеріалом різного рівня складності;
- орієнтація на більш підготовлених суб'єктів навчання;
- знання та вміле використання індивідуальних особливостей учасників педагогічної взаємодії, результатів аналізу змісту суб'єктного досвіду особистості;
- заохочення самостійності, ініціативи студентів незалежно від показників успішності;
- визнання за кожним права на помилку, але з обов'язковим аналізом її причин, визначенням шляхів її подолання;
- створення умов для творчості в самостійній та колективній діяльності;
- розроблення та використання індивідуальних програм, які моделюють дослідницьке мислення.

У процесі формування професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи до роботи з дітьми, які зазнали сімейного насильства, ми визначаємо такі особливості:

- Опосередковане слухання суб'єкта, вчування у суть життєвих обставин.
- Активізація та осмислення почуттів та переживань дитини в процесі комунікативної діяльності.
- Встановлення контакту, міжособистісного емоційного зв'язку.
- Вміння виявляти співчуття, співпереживання. Розгорання емоційного вогнища.
- Намагання зрозуміти проблеми, які виникли і виокремлення способів їх розв'язання.
- Намагання бути максимально толерантним, гуманним і чуйним.

Отже, створення у ВНЗ особистісно зорієнтованого освітньо-розвивального середовища через застосування інтерактивних технологій сприятиме оптимізації системи професійної підготовки майбутнього вчителя початкової школи до роботи з дітьми, які зазнали сімейного насильства. Така система має ґрунтуватися на стимулюванні, а не на примусі особистості, орієнтувати на використання внутрішніх резервів індивідуальності, сприяти адаптації майбутніх учителів до нових умов навчання, становленню активної позиції студента як суб'єкта власного розвитку, самовизначення, самоперетворення і самовдосконалення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Декроли О. Возбуждение интеллектуальной и двигательной активности посредством воспитательных игр / О. Декроли // История зарубежной дошкольной педагогики : хрестоматия. – М. : Просвещение, 1986. – С. 419–427
2. Комар О. Застосування інтерактивних технологій – один із напрямків удосконалення навчального процесу / О. А. Комар // Школа. – 2006. – №6. – С. 64 – 67.
3. Леонтьев А. А. Педагогическое общение / А. А. Леонтьев : М., «Знание», – 1979. – 48 с.
4. Макаренко А. С. Методика виховної роботи [Текст] / А.С. Макаренко. – К. : Радянська школа, 1990. – 366 с.
5. Навчання в дії: Як організувати підготовку вчителів до застосування інтерактивних технологій навчання: Метод. посіб. / А. Панченков, О. Пометун, Т. Ремех. – К.: А.П.Н. – 2007. – 72 с.
6. Селевко Г. К. Педагогические технологии на основе дидактического и методического усовершенствования / Г. К Селевко :УВП. М.: НИИ школьных технологий, 2005. – 288 с.